

УДК: 342

[https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5\(17\)-125-131](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-5(17)-125-131)

Шкляр Іванна Володимирівна,

*аспірант кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, пл.Солом'янська, 1, e-mail: shklyar05@gmail.com тел.: +380976048189
<https://orcid.org/0000-0001-6451-3727>*

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ЛЮДИНИ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ

Анотація. У статті розкривається сутність та значення такої правової категорії як реалізація права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації.

У статті досліджено та надано характеристику форм реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини.

У процесі еволюції України як демократичної і правової держави, євроінтеграції України, науково-технічного прогресу, еволюції прав людини, розвитку медицини, розвитку трансплантації в Україні, важливого значення набуває дослідження проблематики форм реалізації конституційного права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації.

Права людини є ключовим елементом політичної та правової системи. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини набули світового, глобального значення. Державою створюються умови для ефективного та доступного для всіх громадян медичного обслуговування, що передбачає отримання медичним послуг.

Права і свободи людини є основним елементом, ядром її правового статусу, що визначають міру можливої поведінки, відображають певні її межі та можливість користуватися благами для задоволення своїх інтересів та потреб. Конституція України передбачає вимогу надання безоплатної медичної допомоги у державних та комунальних закладах охорони здоров'я та встановлюється заборона скорочення наявної системи таких закладів.

Забезпечення прав та свобод людини у сфері трансплантації анатомічних матеріалів є досить вагомим та важливим, де кожна людина має право на визнання та забезпечення її прав відповідно до закону іншими особами або організаціями, тому форми реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації є суттєво важливими.

Нормативна база дослідження представлена національним та зарубіжним законодавством, що стосується питання форм реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Матеріал викладений в статті, дасть змогу читачам більш глибоко дослідити питання, що висвітлені в даній темі.

Ключові слова: реалізація права, право на медичну допомогу із застосуванням трансплантації, форми реалізації права, право людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації

Shkliar Ivanna Volodymyrivna,

Postgraduate Student of the Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Sq. Solomyanska, 1, e-mail: shkliar05@gmail.com tel .: +380976048189 <https://orcid.org/0000-0001-6451-3727>

FORMS OF REALIZATION OF THE HUMAN RIGHT TO MEDICAL CARE WITH THE APPLICATION OF TRANSPLANTATION

Abstract. The article reveals the essence and significance of such a legal category as the realization of the human right to medical care through transplantation.

The article examines and describes the forms of realization of the human right to medical care with the use of transplantation of human anatomical materials.

In the process of evolution of Ukraine as a democratic and legal state, European integration of Ukraine, scientific and technological progress, evolution of human rights, development of medicine, development of transplantation in Ukraine, it is important to study the implementation of the constitutional human right to medical care through transplantation.

Human rights are a key element of the political and legal system. Problems of realization and protection of human rights and freedoms have acquired global, global significance. The state creates conditions for effective and accessible medical care for all citizens, which involves receiving medical services.

Human rights and freedoms are the main element, the core of its legal status, which determine the extent of possible behavior, reflect certain limits and the ability to use the goods to meet their interests and needs. The Constitution of Ukraine requires free medical care in state and municipal health care facilities and prohibits the reduction of the existing system of such facilities.

Ensuring human rights and freedoms in the field of transplantation of anatomical materials is quite important and important, where everyone has the right to recognition and protection of their rights under the law by other persons or organizations, so forms of human rights to medical care through transplantation are essential.

The normative base of the research is presented by the national and foreign legislation concerning the issue of forms of realization of the human right to medical care with the use of transplantation of human anatomical materials.

The material presented in the article will allow readers to explore in more depth the issues covered in this topic.

Key words: realization of the right, the right to medical care with the use of transplantation, forms of realization of the right, the human right to medical care with the use of transplantation.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність дослідження форм реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації обумовлюється тим, що реалізація прав і свобод людини перетворює певну можливість у фактичне благо, а тому вкрай важливо створити належні умови для втілення можливості отримати медичну допомогу із застосуванням такого спеціального методу лікування як трансплантація анатомічних органів людині.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню тематики форм реалізації норм права та суб'єктивних прав приділяли увагу такі вчені, як А.М.Колодій, А.Ю.Олійник, О.Ф.Скакун, Н.М.Оніщенко, О.В.Зайчук, Л.А.Ольховик, В.І.Пішта, В.Ф.Погорілко, І.Р.Пташник, П.М.Рабінович, В.П.Сальникова, С.С.Алексеев, В.Д. Недибалюк, О.С.Сідей, І.Я.Сенюта, р.О.Стефанчук, С.Г.Стеценко, В.М.Шульга, О.Е. Лейст, С.В. Бобровник та ін.

Мета статті (постановка завдання). Полягає у всебічному та змістовному висвітленні форм реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації.

Виклад основного матеріалу. В умовах розбудови правової, демократичної держави України, центральним і ключовим елементом правової системи нашої держави є забезпечення і гарантування прав і свобод людини і громадянина, а правові норми, що закріплені в законах та інших нормативно-правових актах виконують своє соціальне призначення коли втілюються у дійсність, тобто реалізуються.

Право людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації є соціально-правовим правом та похідним від права людини на медичну допомогу, що закріплено на законодавчому рівні. Реалізація даного права відбувається у формі надання

можливості кожній людині, яка цього потребує отримати спеціальний безальтернативний метод лікування, що використовується виключно за наявності медичних показань для порятунку життя або відновлення здоров'я шляхом пересадки анатомічного матеріалу людини від донора реципієнту, за умови неможливості застосувати інші методи медичної допомоги.

Для того щоб з'ясувати форми реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації необхідно для початку розмежувати такі поняття як реалізація норм права та реалізація суб'єктивного права.

Зокрема, О.Ф. Скакун під реалізацією норм права розуміє втілення приписів правових норм в правомірній поведінці суб'єктів права, в їх практичній діяльності[1].

Сутність реалізації суб'єктивних прав В.Копейчиков розумів як сукупність різних дій, певний процес у результаті якого особи отримують реальні, бажані результати, тобто блага, соціальні цінності, задоволення різноманітних інтересів, які передбачаються суб'єктивним правом [2, с. 13-16].

А. Колодій та А.Олійник цілком правильно акцентують увагу на тому, що реалізація норми права не збігається з поняттям реалізації суб'єктивних прав. Науковці зазначають, що реалізація прав та свобод особистості є самостійною проблемою, що не може бути зведена до її характеристики як основної частини правового регулювання, тому і механізм реалізації суб'єктивних прав людини та громадянина не зводиться до механізму правового регулювання. Відмінність цих механізмів полягає в їх різному функціональному призначенні. Механізм правового регулювання призначений для нормативного регулювання та втілення різних форм реалізації правових норм, передусім правозастосу-

вання, а механізм же реалізації суб'єктивних прав – це єдність правових засобів, за допомогою яких матеріалізуються права та свободи людей. Тобто реалізація норми права не збігається з реалізацією суб'єктивних прав, а механізм правового регулювання не є тотожним механізму реалізації суб'єктивних прав [3, с. 218].

Правові науковці вбачають під реалізацією прав і свобод дії, які дають змогу перевести соціальні блага у стан їх можливого та реального використання з метою задоволення певної потреби людини.

Виходячи із загальнотеоретичних підходів, можна дійти висновку, що реалізація права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації – це сукупність дій, передбачених суб'єктивним правом, які дають змогу особі задовольнити потребу в отриманні медичної допомоги із використанням такого спеціального і безальтернативного методу лікування як трансплантація для порятунку життя та відновлення здоров'я.

Виділяють три форми безпосередньої реалізації права в залежності від характеру дій, це дотримання, виконання та використання, що обумовлений способом правового регулювання.

Дотримання – форма реалізації забороняючих чи охоронних правових норм, що полягає в утриманні від дій, заборонених цими нормами та у суворому дотриманні встановлених заборон. Для реалізації забороняючих норм характерна пасивна поведінка, тобто утримання від заборонених дій. Наприклад ст. 60 Конституції України закріплює положення про те, що ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази, тобто для дотримання такої заборони необхідно є пасивна поведінка, а отже утримання від дій, що можуть порушити права інших людей, що у свою чергу за-

безпечують охорону права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації від порушення з боку інших осіб та органів державної влади [4].

Дотримання, як форма реалізації права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації до прикладу, закріплена в п. 4 ст.17 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 року, де норма забороняє вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації або виготовлення біоімплантатів у померлих осіб, які належать до певної категорії (дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб, визнаних в установленому порядку недієздатними, осіб, особистість яких не встановлено та інші) [5].

Щодо охоронних норм, то вони містять заборону, тобто певні діяння є забороненими, якщо за них встановлена юридична відповідальність в санкції норми. Наприклад ч.2 ст.60 Конституції України вказує що за віддання чи виконання явно злочинних розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність, а ст.24 ЗУ «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» зазначає, що особи, винні в порушенні законодавства про трансплантацію, несуть юридичну відповідальність.

Заборони дають можливість забезпечити охорону існуючих відносин, тому відображаються в юридичних обов'язках пасивного змісту. Цим обов'язкам притаманні імперативність, визначеність, категоричність та забезпеченість юридичним механізмом. Юридичною формою заборони є заборонні норми та нормативні положення про відповідальність. Дотримання може бути як добровільним, так і примусовим [6, с. 159].

Право людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації

також реалізується у формі зобов'язань. Кожному конституційному праву людини спрямовується обов'язок усіх інших суб'єктів таких прав дотримуватись вимог встановлених законодавством. Тобто зазначене право реалізується через обов'язок усіх інших суб'єктів конституційних правовідносин будувати свою активну поведінку так як це передбачено нормами законодавства. Такі приписи реалізуються у формі виконання, що передбачає здійснення відповідних обов'язків.

Виконання – форма реалізації зобов'язуючих правових норм, що полягає в обов'язковому вчиненні діянь, що передбачаються нормами права та укладеними на їх підставі договорами. Може досягатися шляхом активних чи пасивних дій.

Наприклад, п.7 ст.17 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» встановлено, що «вилучення анатомічних матеріалів у донора-трупа оформляється актом, що підписується лікарями бригади вилучення анатомічних матеріалів людини, які брали участь у вилученні анатомічних матеріалів, а у разі проведення судово-медичної експертизи – також судово-медичним експертом, і долучається до висновку судово-медичного експерта та медичної документації померлої особи. Відомості щодо вилученого анатомічного матеріалу вносяться в установленому порядку трансплант-координатором до Єдиної державної інформаційної системи трансплантації органів та тканин», тобто передбачає зобов'язання у вигляді активного діяння тобто складання та підписання лікарями акту, а також внесення відповідної інформації у необхідний реєстр на основі передбачених в гіпотезі норм права юридичних фактів.

Використання норм права є ще однією формою реалізації права на

медичну допомогу із застосуванням трансплантації, при якій здійснюється втілення в життя уповноважених норм, що передбачають надання суб'єктам права можливості здійснення позитивних діянь. Використання права відрізняється від двох інших форм реалізації правових норм тим, що здійснюється не реалізація юридичних обов'язків чи заборон, а навпаки відбувається здійснення суб'єктивних прав. Наприклад ст.49 Конституції України встановлює, що кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, а значить особі надається право самостійно вирішувати користуватися наданим правом чи ні.

Уповноважуючі норми у процесі регулювання закріплюють певні юридичні дозволи. Так, на думку С.С. Алексєєва, дозволи – це можливості, якими наділені індивіди, групи, організацій, що характеризують сферу їх самостійності, вільної ініціативної поведінки та активності [7, с. 37].

Юридичні дозволи дають можливість забезпечити юридичну свободу та активність суб'єкта – носія права на медичну допомогу із застосуванням трансплантації щодо здійснення своїх прав. Їх реалізація визначає необхідність такої форми, як використання припису, змістом якого є реалізація можливостей, втілених у суб'єктивних правах. Форма такої поведінки може бути активною та добровільною.

Дозволи, як один із способів регулювання, забезпечують творчу ініціативу суб'єктів, сприяють їх активній поведінці. Дозволи можуть мати як автономний так і владно-імперативний характер. Імперативні дозволи мають суттєве значення, оскільки їх природа є соціально-політичною та правовою більшістю випадків вони реалізуються в діяльності державних органів влади та посадових осіб. Автономні дозво-

ли також можуть набувати державно-владного характеру та знаходити своє закріплення в абсолютних юридичних правах, передусім у праві власності. Дозвільний характер правового регулювання права людини на повагу до гідності зумовлюється високим рівнем організованості суспільства. Дозвільно-організована регулятивна система за своїм змістом має високий ступінь визначеності, що зумовлено пріоритетними цінностями та ідеалами самого суспільства[8, с. 133].

На думку О.Е. Лейста, з точки реалізації права суб'єктивне право не можна визначати як «дозвіл». В правовій державі громадянину дозволяється усе, що не заборонено. Виходячи із цього, відсутність заборони автоматично означає дозвіл. Спеціальний дозвіл як тип правового регулювання поведінки громадян є характерним для тоталітарних держав, де для прояву самостійності та ініціативи з будь-якого питання громадянину потрібен спеціальний дозвіл влади [9].

Реалізація права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів у формі дозволів здійснюється шляхом застосування уповноважених норм.

Використання як форма реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням анатомічних матеріалів передбачає такі можливості:

- Діяти певним чином.
- Користуватися певним соціальним благом.
- Вимагати належної поведінки від відповідної особи.
- Звертатися до правоохоронних органів з вимогами захисту та відновлення порушеного права.

Межею використання права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації є права інших людей. Стаття 49 Конституції України

закріплює положення, де Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Але при цьому не повинні порушуватися права та свободи інших людей. Тобто це означає, що своє право не можна використовувати, якщо при цьому спричиняється збиток інтересам або правам інших осіб. Але в той же час, це не означає, що своє право не можна використовувати, якщо при цьому правомірно спричиняється збиток інтересам, а іноді і правам інших осіб. Наприклад, реципієнт може отримати анатомічний матеріал за рахунок прижиттєвого донорства, хоча це спричинить певну шкоду для здоров'я донора.

Висновки. Отже, такі форми реалізації норм права як додержання, виконання та використання посідають важливе місце у правореалізаційній діяльності, що охоплює структуру правових норм забезпечення реалізації права людини на медичну допомогу із застосуванням трансплантації, оскільки дають змогу особі задовольнити потребу в отриманні медичної допомоги із використанням такого спеціального і безальтернативного методу лікування як трансплантація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підруч. / О.Ф. Скакун; пер.з рос. – Х.: Консум, 2006. – 656с.
2. Копейчиков В. В. Реализация субъективных прав граждан // Советское государство и право / В. В. Копейчиков. – 1984. – №3. – С.13-16.
3. Колодій А.М. Права людини і громадянин в Україні: навч. посіб. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336с.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр#Text>

5. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19>.

6. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні / За ред. Н.М.Оніщенко, О.В.Зайчук. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2007. – с.159.

7. Алексеев С.С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве / С.С. Алексеев – М.: Юридическая литература, 1989. – С.37

8. Недибалюк В.Д. Особливості механізму реалізації права людини на повагу до її гідності/ В.Д.Недибалюк //Часопис Київського університету права. – 2012. – №3. – с.133

9. Лейст, О. Э. Реализация права / О. Э. Лейст // Теория государства и права : курс лекций / под ред. М. Н. Марченко. – М. : Зерцало : ТЕИС, 1996. – 512 с.

REFERENCES:

1. Skakun O.F. (2006) *Teoria derjavy i prava: pidruch. [Theory of state and law: textbook]*. Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].

2. Kopeichikov V.V. (1984) *Realizatsia subektivnykh prav hrazhdan [Realization of the subjective rights of citizens]*. Sovetskoe gosudarstvo i parvo [in Russian].

3. Kolodiy A.M. & Oliynyk A.Yu. (2003) *Prava ludyny i hromadianyna v Ukraini [Human*

rights and citizens in Ukraine]. Kyiv: Urinkom Inter [in Ukrainian].

4. Konstytutsia Ukrainy (1996) [«The Constitution of Ukraine, adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine June 28, 1996»], (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy «Pro zastosuvannia transplantatsii anatomicznykh materialiv ludyni» (2018) [The Law of Ukraine «Fundamentals of Ukrainian legislation on health care»]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> [in Ukrainian].

6. Onischenko N.M.&Zaichuk O.V. (2007) *Problemy realizatsii prav i svobod ludyny ta hromadianyna vUkraini [Problems of realization of human and civil rights and freedoms in Ukraine]*. Kyiv: Urydychna dumka [in Ukrainian].

7. Alekseev S.S. (1989) *Obschie dozvolenia i obschie zaprety v sovetskom prave [General permissions and general prohibitions in Soviet law]*. Uridicheskaia literature [in Russian].

8. Nedybaluk V.D. (2012) *Osoblyvosti mekhanizmu realizatsii prava ludyny na povahu do ii hidnosti [Features of the mechanism of realization of the human right to respect for its dignity]*. Kyiv: Chasopys Kyivskoho universytetu prava [in Ukrainian].

9. Leyst O.E. (1996) *Realizatsia prava [Realization of rights]*. Moscow: Zertsalo TEIS [in Russian].